

**TIPOLOGIA LOIALISMULUI DINASTIC ÎN ROMANUL *MARȘUL LUI
RADETZKY DE JOSEPH ROTH ȘI SCRIERILE ROMÂNEȘTI DIN
TRANSILVANIA (1848-1916)****

Alexandru-Bogdan Bud**

Abstract: *The attitude of the subjects towards their emperor has been described many times in historiography, and literature did not omit this topic either; on the contrary, it drew some completely new images, of course based on real events. The role played by literature in supporting fidelity to the throne is debatable and analyzable depending on the nature of the regime to which the author of the text belonged. The multiculturalism of the empire ruled by the Habsburg Dynasty and later the Austro-Hungarian Monarchy was one of the special and interesting parts of history. Taking into account different culture of its nations, their traditions, but more important, the different language spoken by the people, the monarchy existed and functioned almost perfectly, it overcame difficult wars, all thanks to a connector that put the subjects together and knew how to keep them close - the Emperor. The entire novel Radetzky's March by Joseph Roth and especially characters' statements on Monarchy follows a signification that can be noticed in some Transylvanian writings during the reign of the Emperor. It is true that the situation in the texts we refer to is different, both because of the eras they belong to and because they do not fall into the same historiographical sphere, but we can notice essential elements that generate a historical typology on the nations' mentalities under the Habsburg reign. Following these aspects, we intend to research some levels of dynastic loyalty, its frame and evolution on the historical context. The stages that Roth's novel follows in order to build the storyline and describe the attitude of the subjects towards the emperor Franz Joseph are also found in the historiography of this era, having a contribution in modeling the collective attitude towards the monarch, in an empire with many nations and different visions.*

Keywords: loyalty, typology, Franz Joseph, literature, historiography, Joseph Roth

---

* Această lucrare a beneficiat de sprijin financiar prin proiectul „Cercetare doctorală și postdoctorală de calitate, inovativă și relevantă pentru piața muncii”: POCU/ 380/ 6/ 13/ 124146, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020

** Cercetător post-doctoral, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; email: alex23bud@yahoo.com.

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, LIX, 2020, p. 179-187.

Încă din Antichitate, formele de organizare umane au avut nevoie de un lider. Acesta a fost de cele mai multe ori ales de către membrii comunități respective, unii și-au câștigat dreptul de a conduce în urma unor războaie, bătălii, iar alții au ajuns în postura de conducător pe linie ereditară. Acest fapt, că o persoană urma la tronul strămoșilor săi, era un lucru care nu putea fi făcut decât prin implicarea și voința lui Dumnezeu¹. Indiferent de felul prin care au ajuns în fruntea unei comunități, în jurul lor s-a creat un mit al încoronării. Modelul medieval al încoronării regelui sau împăratului prin ungerea lui de către un reprezentant al bisericii l-a ridicat pe acesta la nivelul reprezentantului lui Dumnezeu pe pământ. Toată această mitologie formată în jurul procedurii de „ungere” a dus în timp la sacralizarea persoanei monarhului. Atingerea de către rege a celor aflați în suferință și vindecarea miraculoasă a lor sau simpla prezență a acestuia printre supuși au creat o credință separată de cea care avea în prim-plan divinitatea. Această dualitate, monarh-divinitate, a fost un tandem favorabil pentru reprezentantul puterii care a durat până la Revoluția Franceză, când, datorită curentului rațiunii și a câtorva reprezentanți, lumea și-a modificat parțial credința. Desigur, execuția regelui Ludovic al XVI-lea a fost un moment de cotitură în desacralizarea monarhului, însă și înainte au existat în istorie execuții ale regilor (de exemplu în anul 1649 a fost decapitat regele Carol I al Angliei). Cu toate acestea, monarhul a rămas personalitatea centrală în istorie indiferent de intemperiiile vremurilor. Supușii, în general, și-au manifestat fidelitatea față de tron și au cinstit personalitatea monarhului ca a unui părinte al tuturor cetățenilor aflați sub domnia lui.

Atitudinea supușilor față de împăratul lor a fost descrisă de atâtea ori în istoriografie, însă nici literatura nu a omis acest subiect; din contră, ea a creionat niște imagini cu totul noi, desigur, având la bază evenimente reale. Rolul jucat de literatură în susținerea fidelității față de tron este discutabil și analizabil în funcție de natura regimului din care făcea parte. În cazul de față, ne vom referi strict la Imperiul Habsburgic, din anul 1867 Austro-Ungaria, și la împăratul Francisc Iosif urcat pe tron în anul 1848, în contextul revoluției izbucnită în acel an. În timpul domniei acestui împărat, loialitatea dinastică a românilor transilvăneni cunoaște cel mai bine metamorfozarea în loialitatea națională. Traseul urmat, de la dinastic la național, are câteva puncte cheie în transformarea lui. Primul, și probabil cel mai important, este compromisul din anul 1867 dintre Austria și Ungaria, moment în care românii își exprimă direct indignarea, mai apoi momentul Memorandului din anul 1892, când din nou speranța românilor transilvăneni în împărat este spulberată. Atunci când împăratul era la apusul vieții, zorile speranței se arătau din partea arhiducelui Franz Ferdinand, care venea cu o altă abordare în chestiunea națiunilor din monarhia Austro-Ungară.

---

¹ Ernst H. Kantorowicz, *Cele două corpuri ale regelui. Un studiu asupra teologiei politice medievale*, Iași, Polirom, 2014, p. 291-292.

Asasinarea moștenitorului la tron a dus în final la izbucnirea Primului Război Mondial și mai apoi la Unirea de la 1 Decembrie, care încheie acest capitol al loialismului dinastic. În acest fel ar arăta o foarte scurtă evoluție a loialității naționale pe o axă a timpului.

Interculturalitatea imperiului dinastiei de Habsburg și mai apoi a monarhiei austro-ungare a fost una din părțile speciale și interesante ale istoriei lor. Având în vedere cultura diferită a națiunilor, tradițiile acestora, dar, și mai important, limba diferită în care vorbeau popoarele monarhiei, aceasta a existat și a funcționat aproape perfect, a trecut peste războaie dificile, toate datorită unui liant care i-a grupat și a știut să îi țină aproape, împăratul, fie acesta oricare. Special la Francisc Iosif a fost bineînțeles durata domniei lui, șaiszeci și opt (68) de ani fără întreruperi. Domnia i-a început cu o revoluție, considerată și prima mișcare de acest gen care a dus la nașterea sentimentului național, și s-a încheiat în timpul Primului Război Mondial, la finalul căruia imperiile au dispărut, iar statele naționale s-au format pe ruinele lor. Francisc Iosif s-a născut la 18 august 1830, iar evenimentul a fost anunțat vienezilor cu 21 de salve de tun², spre bucuria familiei imperiale și a supușilor. La fel ca la nașterea altor monarhi, poporul manifesta un entuziasm special. Era aproape de familia imperială, dacă nu fizic și direct, măcar prin rugăciunile făcute și prin gândurile bune. Astfel de atitudine, am putea spune pozitivă, față de familia imperială a fost o modalitate de a-și manifesta loialitatea față de noul născut. Odată cu nașterea fiecărui monarh lua ființă și un sentiment de loialitate particular, pentru persoana împăratului. Fidelitatea față de tron ar putea fi o caracteristică generală, iar față de monarh una particulară.

Pentru a susține loialismul dinastic al popoarelor din monarhie era nevoie de anumite „impulsuri”, de o propagandă, uneori mai directă, alteori mai subtilă, care să susțină punctul de vedere al împăratului și importanța pe care acesta o acorda supușilor. Deoarece mai sus aminteam de importanța literaturii în acest proces de fidelizare prin lectură a locuitorilor monarhiei, trebuie menționate doar câteva exemple de astfel de lucrări. Unul dintre cei mai prolifici autori care au făcut o adevărată carieră prin scrierile de ficțiune istorică a fost o femeie, sub acronimul literar Luise Mühlbach, pe numele real Clara Mundt. A ajuns celebră după ce a publicat lucrarea *Frederik cel Mare și Curtea sa*, însă în aceeași manieră a publicat și lucrări despre Iosif al II-lea, Iosefina, Maria Antoaneta, Napoleon etc. În Transilvania, spiritul istorico-literar a fost abordat, de exemplu, și de Ioan Drăgescu, în romanul *Noaptea carpatine*, printr-o expunere despre Horea, Cloșca și Crișan și rolul avut de aceștia în anul 1784. Lucrările literare amintite își au localizarea temporală în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Interesant este că odată cu dispariția monarhiei austro-ungare, imaginea împăratului Franz Iosif în literatură nu a fost afectată. Drept dovadă se pot aminti două romane

² Jean-Paul Bled, *Franz Joseph*, București, Edit. Trei, 2002, p. 13.

interbelice de mare impact, *Marșul lui Radetzky* al lui Joseph Roth și *Omul fără însușiri* al lui Robert Musil. Pe primul dintre ele îl vom supune unei analize mai detaliate, având în vedere firul epic pe care îl urmărește în paralel cu unele mențiuni românești transilvănene despre monarhul Franz Iosif. Remarcile personajelor lui Joseph Roth din romanul sus amintit despre monarh, după o analiză în profunzime, urmează o logică pe care o putem observa și în unele scrieri transilvănene din perioada de domnie a împăratului. E drept că situația din textele la care facem referire este diferită, o dată prin epocile din care fac parte și o dată prin faptul că nu se încadrează aceleași sfere istoriografice, însă se pot observa elemente esențiale care dau naștere unei tipologii istorice existente în mentalul națiunilor aflate sub sceptrul habsburgic. Astfel că, în acest studiu, vom urmări câteva paliere ale loialității dinastice, ale construirii și evoluției ei în contextul istoric. Segmentele pe care romanul lui Roth le urmărește pentru a realiza firul epic și a descrie atitudinea supușilor față de împăratul Franz Iosif se regăsesc și în istoriografia epocii, acestea având rolul de modela atitudinea colectivă în raport cu monarhul, într-un imperiu cu multe națiuni și viziuni diferite.

Sacrificiul supușilor pentru „corpus mysticum”

Romanul *Marșul lui Radetzky* este special, deoarece firul narativ se parcurge aproape de la urcarea pe tron al împăratului Franz Iosif, parcurgând întreaga perioadă de domnie, până la moartea lui în anul 1916. Desigur, nu împăratul este personajul central al cărții, însă trebuie remarcată raportarea pe care o face o generație de bărbați la monarh, cu care toți trei intră în contact. Primul personaj al familiei von Trotta din romanul lui Roth este cel care întemeiază și ridică familia la rangul nobiliar, este cel care trasează destinul unei generații prin actul eroic de a salva viața împăratului în bătălia de la Solferino. Din acest punct, el apare ca „eroul de la Solferino”. Iată cum se desfășoară evenimentul: „Împăratul se pregătea să ducă la ochi un binoclu în timpul bătăliei de la Solferino, iar cineva care folosește un binoclu este fără îndoială o țință demnă de atins. [...] Teama de catastrofa fără margini, de neconceput, care l-ar nimici pe Trotta, odată cu regimentul, armata, statul, întreaga lume, îi dădea fiori fierbinți. I se înmuiaseră genunchii [...] Cu amândouă mâinile îl apucă pe monarh de umeri pentru a-l face să se aplece [...] În aceeași clipă, un glonț străpunse umărul stâng al sublocotenentului, tocmai acel glonț ce fusese trimis spre inima împăratului”³. Momentul se încadrează credinței medievale a morții pe câmpul de luptă pentru „corpus mysticum” politic, echivalent cu sacrificiul martirilor canonizați care își

---

³ Joseph Roth, *Marșul lui Radetzky*, Iași, Polirom, 2013, p. 8.

dăduseră viața pentru același „corpus mysticum” al Bisericii, și anume Iisus Hristos⁴. Pe lângă faptul că toată suflarea imperiului condamna un atentat asupra monarhului, fapta era exploatată de cele mai multe ori propagandistic. În acest sens, în anul 1908, într-un manual școlar redactat cu ocazia împlinirii a șaizeci (60) de ani de la urcarea pe tron, autorul reiterează atentatul din luna februarie a anului 1853 din Viena: „Urâciosul atentat al aceluia om fără suflet a făcut să izbucnească marea dragoste a supușilor pentru persoana Împăratului, să condamne cu nespusă indignare acea criminală faptă și fierbinți rugă să înalțe la tatăl cel ceresc pentru grabnica și deplina însănătoșire a preaiubitului lor Împărat”⁵. Acea „catastrofă fără margini” care apare în romanul lui Roth în alt context este transpusă în scrierile istorice într-o manieră de alimentare a fidelității față de monarh, nu degeaba în perioada medievală un vasal primea următorul sfat „Pentru seniorul tău trebuie să accepți moartea..., iar pentru această loialitate ai să devii un martir al lui Dumnezeu”⁶. Chiar și moartea capătă alte dimensiuni în acest context, nu mai stârnește frică, anxietate, ci devine blândă, după cum era și percepția personajelor lui Joseph Roth, „era gata să moară pentru acest împărat, să moară de o moarte dulce, caldă și plăcută”⁷. Sacrificiul pe care îl fac supușii pentru liderul lor este cea mai superioară modalitate de a-și arăta loialitatea, iar în cazul în care cei implicați supraviețuiesc, loialismul lor va fi recompensat. În această manieră împăratul se apropie de supușii săi, îi protejează. Este o protecție, până la urmă, bilaterală.

Modalitatea aceasta de a pune în evidență anumite elemente desemnate să construiască în jurul împăratului o imagine pozitivă își are originea în manualul *Datorințele supușilor către monarhul lor*, publicat în Transilvania în mai multe ediții. În pasajul intitulat „Despre cinstea care trebuie supușii să o arate către stăpânitorul lor”, figura monarhului era asociată cu cea a părintelui, relațiile dintre supuși și suveran trebuind să se plieze pe cele dintre copii și părinți; astfel, supușii erau datori să-și respecte conducătorii „tocmai ca pe părinți, pentru că sunt purtătorii de grijă ai supușilor”. Dincolo de respect, ceea ce definea aceste relații puse în paralel era frica (în sensul precauției și al grijii), care trebuia să fie similară cu cea a „pruncilor buni față de părinții lor, să aibă grijă să nu-l vatăme pe monarh cu ceva”⁸. Raportul dintre ceea ce spun scrierile de epocă despre relația supus-monarh și comportamentul „eroului de la Solferino” din cartea lui Roth este aproape unul egal, diferențele fiind doar de ordin literar și artistic creativ.

---

⁴ Ernst H. Kantorowicz, *op. cit.*, p. 231.

⁵ Dimitrie Dan, *Împăratul nostru Francisc Iosif I. 1848-1908*, Viena, 1908, p. 25.

⁶ Ernst H. Kantorowicz, *op. cit.*, p. 217.

⁷ Joseph Roth, *op. cit.*, p. 80.

⁸ *Datorințele supușilor către monarhul lor*, Sibiu, Tipografia Episcopescă, 1859, p. 24.

Portretul împăratului, oglinda fericirii

În lipsa unei modalități de a immortaliza momente, evenimente și persoane (aparatură de fotografiat avea să fie utilizată și perfecționată mai mult din a doua jumătate a secolului al XIX-lea), pictura și mai amplu vorbind, arta avea menirea de a-i reprezenta pe conducătorii imperiului. Descrierea prin intermediul cuvintelor avea un anumit impact în susținerea loialismului dinastic, însă nu se putea compara cu limbajul nonverbal al reprezentărilor. Acestea au adus un plus de culoare în arhitectura discursului clasic. Nu degeaba psihologul Hans Jürgen Eysenck spunea în lucrarea *Descrierea comportamentului uman* că „unul dintre lucrurile cele mai fascinante în legătură cu semnele nonverbale este că oamenii sunt influențați de ele fără să-și dea seama”.

Textul lui Joseph Roth are câteva mențiuni importante în susținerea loialității, având la bază un tablou al împăratului Franz Iosif. În Transilvania, la Năsăud este atestată o adevărată manifestare de ziua Majestății Sale, în centrul atenției fiind, desigur, portretul împăratului. S-ar putea afirma că acesta ținea locul persoanei reprezentate, avea rolul de a rupe barierele distanței care exista între supuși și monarh. Pentru nepotul „eroului de la Solferino” din cartea lui Roth, tabloul împăratului, „după prezentarea la regiment... era un fel de consolare și îi insufla o anumită mândrie. I se părea atunci în fiecare clipă că împăratul ar putea coborî oricând din rama neagră și îngustă”⁹. Portretul împăratului era unul standardizat, de multe ori trimis instituțiilor statului chiar de administrația de la Viena. Acest lucru este surprins și în *Marsul lui Radetzky*: „Portretul lui (al împăratului Franz Iosif, n.n.) atârna pe peretele cazinoului, ca un fel ciudat de jertfă pe care un zeu și-ar aduce-o sie însuși... Acasă, în camera de lucru a prefectului se afla același portret. Atârna și în marea aulă a școlii militare și la cazarmă, în cancelaria colonelului, de asemenea. De o sută de mii de ori multiplicat în lungul și în latul întregului imperiu, împăratul Franz Iosif era omniprezent printre supuși, ca Dumnezeu în natură”¹⁰.

Uneori, indicii despre evoluția loialismului dinastic pot fi găsite în locuri mai puțin previzibile, cum ar fi monografiile despre istoria învățământului transilvan. Un astfel de volum, *Istoria școlilor năsăudene*, redactat de Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, conține atât date despre contribuția monarhilor habsburgi la propășirea învățământului în limba română, cât și descrieri ale unor evenimente care reliefează modul în care se raportau intelectualii români din Transilvania la Casa de Austria. Unul dintre aceste evenimente este primirea din partea monarhilor a tablourilor cu reprezentarea personală. Cei doi autori nu omit nuanțele sacrale ale reprezentărilor numindu-le „icoane”, mai ales că ele au fost

⁹ Joseph Roth, *op. cit.*, p. 79.

¹⁰ *Ibidem*.

sfințite la biserică și erau păzite de două santinele¹¹. Această consemnare, relativ rară, a ceremoniilor prin care erau reîntărite simbolic legăturile cu Casa de Austria în Transilvania sugerează că manifestările loialismului dinastic nu pot fi înțelese făcând apel doar la textele apărute de-a lungul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX. Există o cultură materială, așa cum existau și tradiții încetățenite în localitățile transilvane, care erau la fel de expresive și la fel de importante pentru românii aflați sub stăpânirea habsburgică, și prin intermediul lor ei puteau să-și exprime în anumite momente privilegiate atașamentul față de suveranii de la Viena¹². Desigur, aceste manifestări nu sunt nici specifice doar acestor locuri și nu sunt nici independente de evoluții culturale mai ample. Portretistica începuse să fie cultivată încă din epoca barocă, iar portretul de curte, care se impusese ca un adevărat gen în Franța, fusese preluat și de Casa de Habsburg și folosit ca mijloc de cultivare a loialismului¹³. Portretele lui Franz Iosif au fost primite la Năsăud în data de 10 iunie 1858, iar ceremonia a început la ora 8 dimineața, când „s-a dat semn cu clopotele de la biserica greco-catolică” pentru adunarea comunității. Tablourile au fost purtate pe străzi, iar la biserică prepozitul de atunci, Macedon Pop, a ținut o predică „despre grațioasa și mult îndurata inimă a preamăritului tron împărătesc, sub al cărui sceptru se îndulcește românul de dreptul egalității și al concivilițiunii împreună cu celelalte națiuni”¹⁴. Este interesantă viziunea literară din romanul lui Joseph Roth referitoare la reprezentarea împăratului care se degradează în același timp cu oscilațiile sentimentului de loialitate din rândul supușilor. Portretul lui Franz Iosif, aflat de obicei în încăperea principală a oricărei locații, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost mutat în bucătărie, iar „Veșmântul alb al împăratului era punctat de nenumărate urme de muște, ca ciuruit de niște alice minuscule...”. Acest fapt se datora faptului că „birtașul nu mai are poftă să arate că-i un supus loial”¹⁵.

Virtutea supremă a ofițerilor și soldaților

---

¹¹ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 1913, p. 13.

¹² Alexandru-Bogdan Bud, *Limitele loialității dinastice: Iosif al II-lea și românii din Transilvania în Epoca Modernă*, Cluj-Napoca, Academia Română - Centrul de studii Transilvane, 2015, p. 245-246.

¹³ Agata Chifor, *Portrete imperiale austriece din colecția Muzeului Țării Crișurilor Oradea (secolul al XVIII-lea)*, în vol. Aurel Chiriac, Sorin Șipoș (coord.), *Seminatores in Artium Liberalium Agro. Studia in honorem et memoriam Barbu Ștefănescu*, Cluj-Napoca, Academia Română - Centrul de Studii Transilvane, 2014, p. 525; pentru semnificațiile politice ale portretului regelui, vezi Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Amarcord, 2001, p. 327-328, dar și lucrarea clasică a lui Louis Marin, *Le portrait de roi*, Paris, 1981, p. 300.

¹⁴ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 26.

¹⁵ Joseph Roth, *op. cit.*, p. 111.

Profesorul Liviu Maior a fost unul dintre promotorii subiectului istoric care are ca nucleu loialitatea dinastică. Un concept nu prea folosit în istoriografia românească (se înclina mai mult către „mitul bunului împărat”), dar care a influențat de multe ori politica națiunii române din Transilvania. Istoricul Liviu Maior este cel care a numit loialitatea ofițerilor și soldaților din armata imperiului „virtutea supremă”¹⁶, deoarece, odată ce erai parte a armatei monarhice, serveai un scop, o idee, iar calitatea definitorie era, desigur, fidelitatea.

Soldații aflați în armata monarhică erau mai îndatorați ca ceilalți membri ai imperiului și asta din cauza unui singur lucru pe care îl făceau la intrarea în armată: depuneau jurământul. A fi soldat sau ofițer însemna în primul rând să te sacrifici pentru monarhie și pentru împărat, așa cum am arătat mai sus. La rândul lui, împăratul, după cum apare și în romanul *Marșul lui Radetzky*, „le poartă de grijă ca propriilor lui fii”¹⁷. Personajul central al romanului este un soldat, nepot al altui soldat, și nu oricare, ci al celui care și-a riscat propria viață pentru a salva viața lui Franz Iosif. Oricum, sentimentul de loialitate este unul moștenit, în acest sens Joseph Roth afirmă prin intermediul personajului principal din romanul său următoarele: „patriotismul de neclintit al tatălui putea fi asemuit cu o stâncă mică, dar viguroasă, în mijlocul munților înalți ai puterii habsburgice”¹⁸. Trebuie menționat aici - tatăl nu era parte a serviciului militar.

În aceste condiții avem de-a face cu o combinație între viața civilă și militară, lucru pe care îl putem observa și în cadrul regimentelor de graniță existente în Transilvania până în 1851, când au fost desființate și incluse în armata regulată. Odată înregistrați în regimente, românii ardeleni beneficiau de un nou statut, cel de om liber, iar comunitățile în care erau amplasate aveau statut special reglementat prin decret imperial¹⁹. Mulți români din Transilvania, care au fost parte a armatei imperiale, în speță ofițeri, au făcut studii militare la academiile imperiale. Pentru a deveni cadeți era importantă originea socială, și anume părinții să fi servit 20 de ani în armata austriacă unde au dat dovadă de loialitate față de împărat²⁰. La fel este și cazul tânărului nepot al „eroului de la Solferino” al lui Roth, care urmează studiile militare având în spate istoria bunicului său.

De-a lungul timpului loialitatea dinastică a fost surprinsă de mai multe ori în literatură, tocmai pentru a expune și într-o manieră romanțată ceea ce istoriografia prezenta dintr-o perspectivă a realității. Elementele care au stat la baza transpunerii vieții reale într-

---

¹⁶ Liviu Maior, *Habsburgi și români. De la loialitatea dinastică la loialitatea națională*, București, Edit. Enciclopedică, 2006, p. 22.

¹⁷ Joseph Roth, *op. cit.*, p. 123.

¹⁸ *Ibidem*, p. 208.

¹⁹ Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, București, Edit. Enciclopedică, 2004, p. 58.

²⁰ *Ibidem*, p. 135.

una fictivă, dar cu pârghii bine ancorate în faptele istorice autentice, au fost metamorfozate în scrierile literare chiar pentru a sublinia importanța loialismului pentru națiunile Monarhiei austro-ungare. Istoriografia românească din Transilvania secolului al XIX-lea și început de secol XX a surprins în diferite ipostaze loialismul dinastic și s-a pliat oarecum pe o tipologie existentă și în alte zone ale imperiului și din 1867 a monarhiei. Romanul lui Joseph Roth nu face altceva decât să construiască un șablon al vieții cotidiene din interiorul monarhiei, îmbinând societatea civilă cu cea militară, unde loialitatea față de împărat era primordială. Toate aceste elemente cheie pe care autorul le surprinde și care se pot extrage din conținutul romanului *Marșul lui Radetzki* se regăsesc într-o natură realistă și în scrierile românești din Transilvania.

